

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Владимир Кршванек,
преподавател по чешка литература
в Университета в Храдец Кралове, Чехия,
за дисертационния труд на

Якуб Микулецки

„Egon Bondy aneb o poetice českého undergroundu”

(„Егон Бонди или за поетиката на чешкия ъндърграунд“)

Научна област: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Литература на народите на

Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (чешка литература)

ПУ „Паисий Хилендарски”

Филологически факултет

Катедра: Славистика

Дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Дисертационният труд на Якуб Микулецки предлага обстоен анализ на литературното и философското творчество на забележителния представител на следвоенната чешка алтернативна култура Егон Бонди (псевдоним на Збинек Фишер), чийто творчески профил е толкова значим и сложен, че прави избраната изследователска задача изключително тежка. Освен това творчеството на Егон Бонди е необикновено обемно и дори в определени моменти граничи с графомания. В този смисъл художествените качества на създаденото от него са неравностойни, структурно многообразни и от типологическа гледна точка трудно обозрими, а в жанрово и поетологично отношение творчеството му е хетерогенно. Авторът на предложения дисертационен труд има съзнание за всички тези препятстващи обстоятелства, които отбелязва в увода, и предлага своето научно решение.

Най-напред г-н Якуб Микулецки дефинира своя терминологичен апарат относно употребата на понятията „ъндърграунд“, „протоъндърграунд“ за творчеството от

петдесетте години, „контаркултура“, „алтернативна“, „неофициална“ и „независима“ култура, като демонстрира отлично познаване на съществуващата специализирана литература за Егон Бонди и за чешката алтернативна култура след 1948 г. Критически оценява не само изразените позиции на дисидентските приятели на Бонди и на неговите първи критици (Вацлав Черни, Иван Ироус, Вацлав Бенда, Петър Фиделиус, Вацлав Хавел), но също така и на първите новаторски преоценки след политическата промяна (сборника, посветен на шестдесетгодишнината на Бонди, в който участват Мартин Маховец, Ян Лопатка, Милан Шимечка, Владимир Ржиха, Карен Гамелгардова; книги и статии за алтернативната култура, сред които сборника „Литературен архив на Музея на чешката литература“, „Критически сборник“, сборника „Алтернативна история на чешкото общество през периода 1948 – 1989“ (съставител Йозеф Алан), книгата „Погледи отвътре“, представяща литературнокритическите рефлексии на Мартин Маховец, Иван Ироус, Пол Уилсън, Яхим Топол и други. Докторантът задълбочено е проучил най-новите издания с научноаналитичен и исторически характер, от които с най-голяма стойност се открояват книгите на Мартин Пиларж „Ъндърграунд, или Страници за чешкия литературен ъндърграунд“ (1999, 2002) и на Оскар Майкс „Поезията като мит, свидетелство и игра: Страници от поезията на Егон Бонди“ (2007). Не са пропуснати дори забележителните изследвания на чуждестранните бохемисти – на виенската бохемистка Гертруд Цанд „Тоталният реализъм и конфузната поезия. Чешката неофициална литература 1948-1953“, книгата на италианския бохемист Алесандро Каталано „Червената заря над литературата. Чешката литература между социализма и ъндърграунда“ (2008), на полския бохемист Лешек Енгелкинг „Сюрреализъм – ъндърграунд – постмодернизъм. Очерци по чешка литература“ (2001) и други. Високо ценя не само изчерпателния обем от специализирана литература, но и уменията на докторанта да подхожда към нея критично, с аналитична дистанция, задълбочено и отговорно.

Докторантът решава проблема, свързан с понятието „ъндърграунд“, който при това е не само терминологичен, като го разграничава от по-общото понятие „контракултура“. Това решение е приемливо, макар че аз бих предпочел вместо „контракултура“ да се използва понятието „алтернативна култура“, тъй като е общоприето и има по-неутрален смисъл.

Друг важен проблем е свързан с ключовото понятие „поетика“, което докторантът разбира в неговия широк смисъл, позовавайки се на Цветан Тодоров и отграничавайки се от стриктното лингвистично тълкуване на структурализма в лицето

на Якобсон и Мукаржовски. Цялостната дисертация на Микулецки е методологически изградена в съответствие със съвременните литературоведски тенденции към дистанциране от традиционната структуралистична терминология и от нейния основен концепт „естетическа стойност“ и изразява предпочитание към екзистенциалното понятие „автентичност“. От подобни позиции е разгледано и цялостното творчество на Бонди, като са акцентирани предимно неговите екзистенциални и социокултурни характеристики.

В предложния труд творчеството на Бонди е проследено на фона на широка панорама на световното алтернативно движение и са открити релевантни и специфични проблеми на генезиса, развитието и философската ориентация. Главата, посветена на контракултурните проявления в САЩ, Западна Европа и социалистическите страни, разкрива редица аспекти, сходни с художествените и философските търсения на Бонди. Докторантът очертава американската култура със солидна аргументация и с амбицията да разкрие типологическа близост с явленията в страните на либералния капитализъм и на авторитарния социализъм, но смятам, че ситуацията в двата идеологически лагера е в редица отношения несравнима. Във връзка с това бих искал да отбележа, че въпреки манифестирания антиобществен бунт на битниците, хипстерите, на музикалния, художническият и литературният ъндърграунд от края на петдесетте години в САЩ, става въпрос за бунт, който впоследствие и при това твърде скоро се превръща в медиализация и се възприема от по-голямата част от обществото. Например самото битническо поколение непосредствено след като заявява своето присъствие, се оказва първото масово медиализирано литературно поколение в САЩ, превръща се в култ и модна стока: в продължение на две години след своята първа манифестирана изява се появяват тенежки с отпечатани изображения на отделни протагонисти на артистичната бохема; някои нейни представители участват в телевизионни предавания и успяват да се „опубликуват“ (както се говори днес), постигат успехи, богатство и слава. Не отричам направената в дисертацията на Якуб Микулецки блестяща съпоставка на световната контракултурна сцена, но само искам да обърна внимание на пропастта, която разделя двете системи: от едната страна е либерализмът на следвоенната западна демокрация, в която медиалната, информационната и личната свобода е дълбоко внедрена както в законодателството, така и в практическия живот, а от другата страна е деформираният от комунизма Източен блок, където всички сфери на официалната литература са стриктно дирижирани от централизираната политическа власт. От тази гледна точка значението

на свободолобивия културен бунт в социалистическите страни е несравнимо – за всеки отделен творец този жест на съпротива е съдбовен и придобива не само екзистенциално, естетическо и социокултурно, но преди всичко идеологическо и политическо измерение. Чрез него открито се манифестират принципите на лична, обществена и творческа свобода.

В главата, изследваща генезиса на творчеството на Бонди в началото на 50-те години, Микулецки доказва противно на наложеното в науката традиционно становище тясната връзка на писателя с междувоенния авангардизъм, особено със сюрреализма. Обикновено се твърди, че Бонди се разделя със сюрреалистите не само в личен план, но и по отношение на поетиката, и поема по свой собствен път извън тяхната посока. Докторантът успешно доказва неоснователността на подобно елементаризиращо проблема становище посредством проведения анализ на цялостното творчество на Бонди. Съществуват свидетелства, че първоначално Бонди е привлечен от сюрреализма и че съвсем демонстративно се разделя със сюрреалистите (не му допада техният колективизъм и сектантство), но в цялостното си творчество запазва твърде много от сюрреализма – метода на автоматичното писане, фасцинация от съня и инспирация на подсъзнанието, бунтарското отношение към живота. По-задълбочен поглед в творчеството на Бонди от 50-те години би открил също влияние на дадаизма с неговата поетика на нонсенса и на шокиращата абсурдност, на поетизма (хумора, хиперболичността, клоунски и езикови източници на поетическо вдъхновение) и на кубофутуризма (верижната политематична структура и композиционната симултанност на гледната точка). Тази част от работата на Якуб Микулецки, отнасяща се до влиянието на авангардизма върху Бонди, смятам за изключително приносна. Също така представляват интерес анализиранияте проекции на неговите философски възгледи върху художественото му творчество, предимно на взаимовръзките с източните философии и религии, особено на даоизма. Философският поглед на Бонди върху действителността и мястото на отделната личност в нея представлява един от най-съществените аспекти на неговото творчество и съм особено удовлетворен, че докторантът е постигнал убедителен анализ на този проблем. Частта, посветена на драматургията и прозата на Бонди, е забележителна и предлага редица нови оригинални наблюдения.

Цялостната дисертация на Якуб Микулецки ми дава основание за положителна оценка: въз основа на богат материал е приложен съпоставителен, а впоследствие конкретноаналитичен подход към най-важните проблеми в творчеството на Бонди,

който обогатява нашето познание за този автор и за чешкия ъндърграунд като цяло. В този иначе прецизно конструиран научен текст обаче за съжаление се срещат някои стилистични неточности: думата „zakontextovat“ в смисъл на „вписвам в контекста“ („vřadit do kontextu“) в чешкия език не съществува – това е груб неологизъм, който не бива да се употребява; думата „zglajchšaltovat“, която докторантът употребява, за да представи политическия и литературния живот по време на т. нар. нормализация, е разговорна, проникнала е от немския език и е стилово неподходяща за сериозен научен текст, макар по същество да е уместна.

Въпреки тези дребни стилистични забележки смятам, че дисертацията на Якуб Микулецки има ценен принос в изследването на проблематиката, свързана със следвоенната чешка независима култура. Убеден съм, че този научен труд ще бъде успешно защитен, поради което препоръчвам на почитаемото научно жури да **присъди на Якуб Микулецки образователната и научна степен „доктор“**.

.....
проф. д-р Владимир Кршиванек